

Deprem Bölgesinde Engelli Olmak

İdil Işıl Gül^{*}, Deniz Yazgan Şenay^{**}, Celal Karadoğan^{***}, Serim Berke Yazar^{****}, Turgut Tarhanlı^{*****}

İdil Işıl Gül: Herkese merhaba, bu tür toplantılardan aslında çok keyif alırız. Bugün de çok şey öğrendik ama hakikaten, devletin yapmadığı şeylerin, gönüllülerin inanılmaz fedakarlıklarla yaptığını görmek ve bunun da hâlâ devam ediyor olduğunu, sona ermeyecek gibi de göründüğünü görmek biraz aslında can sıkıcı. Çünkü konuştuğumuz meselelerin hepsinin birer insan hakları meselesi olduğunu, insan haklarına erişim bakımından oldukça kırılgan gruplara ilişkin olduğunu vurgulamak gerek. Mesele bir insan hakları meselesi ve devlet artık hakikaten devreye girmek durumunda. Biz engellilik alanında zaten devletin yokluğu sorununu sürekli dillendiriyoruz, bunda değişen zaten pek bir şey yok ama engellilik alanı dışındaki alanlarda da bu durumda pek bir değişiklik olmadığını görmek maalesef son derece üzücü. Engellilik konuşurken konuşmacılara söz vermeden iki hususun altını çizmek istiyorum. Bunlardan ilki şu. Engellilik meselesini konuşmak çok zor, çünkü çoğunlukla engellilik dendiğinde sadece fiziksel engellilik akla geliyor. Oysa her yerde olduğu gibi deprem bölgesinde de ruh sağlığı sorunu olan kişiler, zihinsel engelliler, görme ve işitme engelliler de dahil engelliliğin sınırsız görünümü mevcut. İkinci olarak, deprem öncesinde engelli olan kişiler yanında, deprem nedeniyle engelli olan kişiler de var. Bu da yine sadece fiziksel engellilikle sınırlı değil. Ruh sağlığı sorunlarının, sadece depremin doğrudan mağdurları arasında değil, ancak deprem sonrası bölgede çalışmalar yürüten herkes bakımından artacağını tahmin etmek zor değil. Engellilik söz konusu olduğunda, haklara erişimde yaşanan sorunun, kişinin yakınları üzerindeki etkisi de unutulmamalı. Bu nedenle engellilik konuşulduğunda, sınırlı sayıda kişinin haklara erişiminde sorun yaşadığından bahsedildiği düşünülmemeli.

Deprem bölgesinde engelli olmak oturumunda Deniz Yazgan Şenay bizimle birlikte Afet Otizm Dayanışma Ağından. Buyurun söz sizin.

* İstanbul Bilgi Üniversitesi, idil.gul@bilgi.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9576-6743.

** Afet Otizm Dayanışma Ağı, denizyazgan95@gmail.com.

*** Depremde Engelliler Yurttaş Dayanışma Ağı, celalkaradogan17@gmail.com.

**** Erişilebilir Her Şey, serim@erisilebilirhersey.com, ORCID: 0009-0001-1597-0283.

***** İstanbul Bilgi Üniversitesi, ttarhanli@bilgi.edu.tr; ORCID: 0009-0000-0133-377X.

Deniz Yazgan Şenay: Merhabalar bütün katılımcılara saygılarımı sunuyorum. Bugün bu bağlamda, bu başlık altında otistik depremzedelerden ve depremzedelerin unutuluşundan, ihtiyaçlarından ve bu süreçte beraberce neler yaşadığımızdan söz etmek benim için de bir mutluluk.

Afet Otizm Dayanışma Ağının nasıl kurulduğundan, süreçte neler yaptığımızdan ve sürecin takibinde yaşadığımız zorluklardan, biraz da şaşkınlıklarımızdan söz etmek istiyorum. Afetin bizim aslına bakarsak 6 Şubat'taki depremlerin ardından, Türkiye'de otistikler için gerekli koşulları içerecek şekilde arama kurtarma, tahliye ve destek protokolü oluşturmak adına veya oluşturamayacağız durumlarda nasıl bir dayanışma içerisine gidebileceğimizi tahayyül etmek adına kurulmuş bir sivil inisiyatif. Bu bağlamda öncelikle, Kahramanmaraş depremleri ile ortaya çıkan travma ve travma stresine odaklandık, deprem sonrasında. Çünkü biz direkt olarak 6 şubatta kurulduk ve devamındaki günlerde otistiklerin başta deprem olmak üzere, bugün sabah sayın Şebnem Hocamızın da söz ettiği öngörülebilir felaketlerde öngörülebilir durumlarda nasıl tehlikelerle yüz yüze kalacağımızı ve bu tehlikeleri öngörerek neler yapabileceğimizi tahmin etmek, beraberce oluşturmak adına kurulduk. Bizim aslında bu bağlamda ilk olarak oluşturduğumuz basın açıklamasında da isteklerimiz dört başlıkta toplanıyordu.

Birincisi otistik çocuk ve yetişkinlerin çıkma halleri varsa çıkmayı istiyorlarsa acilen bölgeden çıkarılmaları ve rutinlerine hızlıca ve olabildiğince mümkün bir şekilde kavuşmaları ve psikiyatrik ve psikolog desteğe erişimlerinin mümkün kılınması, ilaçlarının öğrenilerek erişimlerinin sağlanması yönündeydi. Bu bağlamda değişik deneyimlerimiz de oldu. İsmi vermeyeceğim ve kullanımı da zor olan, kullanımı belli koşullara dayalı olan bir ilaç bağlamında, ilacın söz konusu ile girmesi için İstanbul'dan kaldırdığımız bir ambulansın AFAD müdürü tarafından bu ilacın sokulmasının önüne yaşadığımız sorun var. Bizim AFAD müdürüyle iletişim kurduğumuz WhatsApp hattı üzerinden engellememiz ile sonuçlanmıştı örneğin. Bu bağlamda, yardımcı olmak bir yana, bir ortak temelde buluşmak ve sorun çözmeye yönelik çabalarımızı da otizm bağlamında da otistiğin gereksinimlerini algılamamak. Çünkü otizmle ve otistik ile tanışmamak gibi sorunlar bağlamında çok çok büyük zorluklar yaşadık biz de. Bizim isteğimiz, standart olan afet sonrası psikolojik desteğin dışında ve yanında otistiklere de uygun psikolojik destek mekanizmalarının kurulmasıydı. Fakat bu bağlamda çalışma gösteren kişilerin de çocuk ergen psikiyatristi de olmaları halinde otizm alanında uzmanlaşmamaları ve bölgede 12 ilde diyeceğim, sonra 14'e çıktık. Çalıştığımız 12 ilde otizm uzmanı olarak sahaya inmiş kişilerin azlığından dolayı biz otistiklere uygun destek mekanizmalarının kurulmasında çok çok büyük zorluklar yaşadık. Bunun yanında bizimle genellikle konuşan kişiler, çözüm ortağı olma amacıyla konuştuğumuz kişiler, otistige nasıl destek sağlayamayacaklarını anlattılar. Biz bu alanda uzmanların danışmanlığını, Otistiklere uygun barınma koşullarının temin edilmesi, sahadaki gönüllülerin -ki bunlar çoğu zaman engelli olmayan depremzedelerdi- sahadaki gönüllülerin alternatif iletişim kanallarını kullanma konusunda bilinçlendirilmesine yönelik bir çağrıda bulunduk. Bu bağlamda açık bir şekilde Türk Psikiyatristler Derneği'ne, Türk Psikologlar Derneğine, Türk Tabipleri Birliğine, Türk Eczacıları Birliğine, Türkiye Mimarlar ve Mühendisler Odaları ve Birliği başta olmak üzere, bu bağlamda sahada çalışmak isteyen gerek kurumsal gerek bireysel çalışma sağlayan, birçok kişiye çağrıda

bulunduk. Ne mutlu ki bu bağlamda, burada saydığımız bütün birlikler, tüm kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve sivil toplum örgütleri bizi olumlu yanıt vererek; söylediğimiz şeylere kulak vermeye gayret ettiler. Örneğin bir çadır kent kurulumunda veya bu bağlamda bir konteyner kent kurulmasında nelere dikkat edilmesine yönelik sorularımıza yanıt verdiler ki sevgili arkadaşım Serim de burada Erişilebilir Her Şey'in bu bağlamda, engelli tuvaletinden tutun da engelli WC'si olarak kısalttığımız çalışmalarımız boyunca tutun da engellilerin ihtiyaç duyduğu tıbbi cihazlara ve ilaçlara yönelik çabalarında da beraberce mücadele ettiğimizde engellilere yönelik çok daha büyük şeyler yapılabilirdi.

Biz bu bağlamda, ilk önce, sürecin başında otistiklere ve otistiklerin yakınlarına ulaşmaya gayret ettik. Bölgedeki otistiklerin tespitine ve aileyle birlikte desteğe ulaşmasına çabaladık ve Kişisel Verilerin Korunması Kanunu'na uygun bir şekilde verilerin isim, soy isim olmadan veya bu verileri koruma taahhüdünde bulunan kişilerle paylaşılması, bu paylaşımın ihtiyaca yönelik çalışmalarında bize güvence veren kişilerle oluşturulmasını sağladık. Destek sunucularıyla bir araya geldik. Dediğim gibi Serim de Cemal Hoca da bizim dirsek temasında olduğumuz, çalıştığımız kişiler oldular. Ama bizim en önemsedığımız nokta kamu görevlilerine, STK temsilcilerine, uzmanları ve gönüllülerin aslında otistik depremzedelerin ihtiyaçları bakımından bilgilendirmeyi amaçlamaktı. Bu bağlamda “çabaladık” dedim. Çünkü 6 Şubat'tan bu yana bizim en büyük mesaimiz otistige yönelik otistik depremzedelere ve ailelerine yönelik ihtiyaçların bir şımarıklık olmadığı, bu ihtiyaçların gereklilik boyutundaki akutluğu ve önemini kanıtlamakla geçti. O yüzden bu iletişimle bir çaba halinde kimi zaman da bir teşebbüs halinde kalabildi. Alternatif ve destekleyici iletişim sistemlerinin kullanılması adına yani sözgelimi, özellikle deprem bölgesinde yaşayan otistiklerden tipik biçimde yakınmayan, bizim sözel olmayan dediğimiz, yani konuşmayan kişilerle iletişim kurabilmek adına paydaşlarımızdan olan Afet Otizm Dayanışma Ağının üyelerinden Ersin Sinay'ın ve Betül Sazoğlu'nun alternatif iletişim bağlamında Özgür Eller Otizm İnisiyatifinin hazırladığı ve dört ayrı dile çevrilmiş şeklinde iletişim panoları hazırladık. Kadıköy Belediyesi ve Şişli Belediyesi aracılığıyla bu iletişim panolarını deprem bölgelerine gönderdik. Tedavi sürecini detaylandırmaya odaklandık. Sağlık personeline, otistiklere özgü destek konusunda bilgilendirme sunmaya çabaladık.

Buradaki en önemli nokta özellikle kurtarma çabalarında da kurtarma pozisyonunda da kendisine dokunulmasını istemeyen ve kimi zaman da sözel olan, konuşan otistiklerin enkaz alanından çıkmak istemediklerini şahit olduk. Örneğin bir kurtarma çabasında Maraş'ta bir kişi bir savunma mekanizmasının da marifetiyle diye düşünüyorum, “Ben burada uyuyorum, benim sorunum yok çıkmak istemiyorum demişti.” Karşısında erkek ve tanımadığı kişileri gördüğü için ve hareketleri sert olduğundan ve sürekli ses çıktığında rahatsız olduğu için. Bu bağlamda tedavi sürecinin detaylandırmak için enkaz başında arama kurtarma çalışmasında bulunan gönüllülere ve görevlilere kimi zaman göstererek kimi zaman ailesiyle iletişim kurup kişiye nasıl seslenmesi gerektiğini, nasıl iletişim kurması gerektiğini söyleyerek, kimi zaman da ulaşamadığımız yerlerde panolarımızın çalışmasını umarak devam ettik. Panolarımız bu şekildeydi, acil durum iletişim panosu, özellikle iletişimi kolaylaştırmak adına bu panonun konuşmayan, sözel olmayan veya

okuma yazma bilmeyen kişiye anlatılması ve gördüğümüz üzere bu figürlerden ve karakteristik figürlerden de göstermesini sağlayarak birine telefon etmesini istiyordu. Telefon et göstergeyi ben buradan gitmek istiyorum diyorsa gitmek istediğini göstergeyi, özellikle üşüme konusunda crash sendromu yaşayıp yaşamadığını tespit etmek otistiklerin çok zor olmuştur. Bu yüzden sıcak ve soğuk demesine sevk ederek iletişime geçmesini sağlamaya çalıştık. Ve bu yalnızca tek dilde değildi. Türkiye’de konuşulan diller bağlamında Kürtçe, Arapça ve İngilizce olarak da hazırladık. Çünkü birçok gönüllü de yurtdışından gelmişti. Bu bağlamda onların da kendilerinin de algılayabilmesi için otistik kişinin gösterdiği ibareyi algılayabilmesi için çoğunlukla iki panonun, örneğin Kürtçe ve İngilizce, Türkçe ve İngilizce olacak şekilde beraberce kullanılmasını sağlamayı amaçladık. Kullanıma yönelik olumlu dönütler aldık. Aynı zamanda ağrının da algılanabilmesi ve gösterilebilmesi için bu şekilde dışa vuran ve vücut üzerinde gösterime sağlayacak şekilde sıfırdan 10’a kadar ve yüz ifadelerini de barındığı ve nerenin ağrıdığını göstermeye yönelik çabalar sarf ettik.

Burada da özellikle en büyük zorluğumuz Türkiye’de işaret dilinin gerek işitme engelliler için gerekse kendini tipik biçimde sözleriyle ifade etmeyen kişilerin işaret dili eğitimine erişimi konusunda çok büyük zorluklar yaşadığımızı bir kez daha fark etmiş olduk. Bu sonuçta iletişime yönelik en büyük zorluklardan bir tanesi. Bu bağlamda İngilizce olarak da hasta ve yaralıyla iletişim panosunda da eğer bir alerjisi varsa, kullandığı ilaç varsa, nefes alamadığını göstermek istiyorsa, bu iletişim panoları üzerinden yapılan çalışmalar gerçekten büyük bağlamlarda bize yardımcı oldu.

Bizim devamında afet travması ve başa çıkma mekanizmaları ile ilgili bir kitapçığımız oldu. Bunu yayınlama isteminde bulunduk. Çünkü özellikle konuşmayan kişinin bu otistik olabilir, Türkçe konuşmayan kişi olabilir veya o bağlamda bölgede konuşulmayan herhangi bir dilde kendini ifade eden kişi olabilir. Konuşmayan kişinin travmatize olmadığına yönelik yoğun algıyı özellikle otistiklerin depremi tipik biçimde algılamamalarının depremi hiç algılamama yönünde çıktılarının olduğunu örnek paylaşımlara yönelik büyük mücadeleler verdik. Otistiklere yönelik olarak, ikincil insan yaklaşımı ve ihtiyacın otistiğin takıntıları üzerinden değerlendirilmesi -takıntı kelimesini bilerek kullanıyorum,- bu kelime bana ait değil, “tutturuyor o yüzden yapıyorlar” gibi bir alt sınıra alt indirildiğini gördük. Bütün katılımcılarımıza bunu bu bağlamda belirtmek isterim. Eğer otistik bir kişi kendini stres hareketleriyle yani sallayarak ellerini sağlayarak kendisini sallayarak veya otistik nidalarıyla kısa ve tekrar eden seslerle kendini beyan ediyorsa bu algılanmamasından, anlaşılmamasından ve duyu bütünleme duyu bağlamında yüklenmesinden de kaynaklanabilir. Bu yüzden afet travmasıyla başa çıkma mekanizmaları kitapçığına Güneşiği Çocuk Merkezi liderliğinde bizim için hazırlanmış oldu.

Ben bu bağlamda sözlerimi aslında en büyük zorluklarımızla tamamlamak istiyorum. İletişime giren kişi, kişilerin en fazla yaptığı hata ihtiyacı küçümsemek de bu gerek kamu kurumu ve kuruluşları bağlamında gerekse gönüllülük bağlamında, maalesef hala ve hala otistik çocukların ve yetişkinlerin gerçekten zor durumda ve insan onuruyla bağdaşmayacak şekilde habersiz bir şekilde çekilmiş veya bu bağlamda rızasını verecek durumda olmayan otistiklerin ailesinden rızasını aldım diyerek, kötü durumda fotoğraflarının çekildiği ve yardım istemlerinin bu şekil-

de yapıldığı, otistiği failleştirici cümlelerle yardımını istendiği, örneğin “uygunsuz davranışları bulunmaktadır ve insanları rahatsız etmektedir, o yüzden bu çocuğu bu bölgeden çıkarın” gibi istemlerle otistik tekrar tekrar paylaşıldığını gözlemledik. Ki travma sonrası regülasyon için otistiğin ihtiyacına kulak verilmesi gerektiğini söylediğimizde de “konuşmuyorsa ne yapalım” gibi bir cevaplar aldık birçok kişi tarafından genellikle kamu kurumu üyeleri tarafından. Halbuki iletişimi konuşmaya kısıtlamamak gerektiğini defalarca kez anlatmaya çalıştık. İhtiyaç incelendiğinde, tepki gösteren birçok kişiyi gördük çünkü hayır ve hak karşı karşıya geldiğinde; hayırı seçen ve bir kere yapıp kendi vicdanında rahatlatacak bir şey satın alan kişilere, kimi zaman da çaresizlikten yeniden başvurulduğunda, “daha yeni göndermedik mi?” gibi tepkilerle otistiklerin ve yakınlarının aşağılandığını da şahit olduk. Halbuki dayanışmanın uzun soluklu olduğunu, bugünkü toplantımızda da depremden yaklaşık 2 buçuk ay sonra bir araya geliştirmiş de tekrar ediyoruz. Otistiğe sorulmadan ihtiyacın öncelendiği veya sonralandığını da gördük. “Bu önemli değil. Bunu sonra gönderelim, ama ilk önce temel ihtiyaçları gönderelim” gibi bir algıya sahip olunduğunu gördük.

Halbuki otistiğin, duygusal yüklenme yaşamaması ve duygusal çöküntüye sürüklenmemesi için örneğin bir trex oyuncağının birçok şeyden daha önce gelebildiğini de gördük. Bunu anlatma çabamızın çoğunlukla şımarıklık olarak da adlandırıldığını da gördük. Bununla ilgili dediğim gibi bunu anlatmaktı en büyük mesaimiz. Otistiğin yerine geçerek ihtiyaç belirleyen Türkiye’de otizmin tekeli haline gelmiş sivil toplum örgütleriyle de karşılaştık. Bu bağlamda yinelemek istiyoruz. Afet Otizm Dayanışma Ağı adına da ben tekrarlamış olayım. Otistikleri bir araya getirmek veya henüz travmatize olmuş otistikleri eğitime sürüklemek ve bu bağlamda önceki konuşmaların söylemini küçümsemek veya anlamı küçültmek adına söylemiyorum. Travmatize olmuş otistiğe ve otizmin tek çaresi tek tedavisi eğitimidir diyerek çadırlarda ve o alanlarda eğitime sürüklemek iyi bir fikir değildir. Otistikleri bir araya getirerek bir otistik bir çadır kenti veya konteynir kentte bir araya getirmek de iyi bir fikir değildir. Bir kişi kendini sesiyle ifade ederken, o sesteki rahatsız olan otistiğin başka bir şekilde duygusal çöküntüye sürüklendiğini, otizmi çalışan insanların bilmesi gerekiyor. Daha doğrusu otistiği birey olarak kabul eden ve onun ihtiyaçlarına kulak veren, bu bağlamda davranışçı pratikle otistiğin otizmini bünyesinden kaldırmaya, aman sallanma benim gözümün içine bak diyen insanlarla elbette aynı masaya hâlâ oturmuyoruz.

Bu bağlamda, ihtiyaç dolayısıyla hiyerarşi yaratmanın da engellilik bağlamındaki en büyük yük engellilik çalışmasında kriz ve koordinasyon masallarındaki en büyük sorunu olduğunu fark ettik. Ailelerin ihtiyaçlarını otizmi de küçümseyerek zaten başına kötü bir şey gelmiş bu depremden de onlara yardımcı olalım gibi bir tonla hayır bilinciyle yapılan bütün görüşmelerde depremedelerin aşağılandığını ve edilgen kılındıklarını gördük. Dayanışmakla değil, üstün hissetmekle ilgili olan durumlarda da bu desteği almamayı göz ardı etmek pahasına yeni bağlantılar bulmak pahasına iletişimlerini kesme yoluna gittik. Depremzedelerin, çocukların veya bu bağlamda yetişkinlerin, engellilerin de dahil olmak üzere yaşadıkları en büyük sorunların yaptığımız çalışmalarda, konuşan kişilerin çok aşağılayıcı ve küçümseyici bir tonla hayır yapıyor oluşuna ve bir şükran belirtisi bekleyerek telefon konuşmalarını yaptığını gördük. Yakın bir tarih olduğu

için 2 Nisan Otizm Farkındalık Günü'nde neler yaptığımızdan da söz etmek istiyor ve bu şekilde sonlandırmak istiyorum. Bütün otizmlilerin bir araya toplanmasının asla bir çözüm olmadığını ve otizm üzerinden kapital bir düşünceyle otizme yaklaşan insanların seçtiği mavi renginden kırmızıya geçmenin, otistikleri dinlemenin ve otistiklerin artık birincil özne olarak iletişime geçilecek veya ihtiyacına odaklanacak kişi olmasını çok önemsiyoruz. Bu bağlamda yüz aileyle yakınlaştık ve yüz ailenin içerisindeki 750 kişiyle iletişimimiz sürüyor. Destek mekanizmalarımızı da devam ettiriyoruz. Afet ve Dayanışma Ağı zaten burada bu başlıkta bulunmamız, gerek Cemal hocamız gerek Serim'le de ortak çalışmalarına kriz koordinasyon masalarında devam eder vaziyette. En büyük akut dönemi atlattıktan sonra devam ediyoruz. Engelli çalışanlara, insan hakları savunucularına, engelli yakını olmaksızın da, engelli ayrımcılığını da bulunmadan, pratiğe, sahaya da fikir üretmeye davet ediyoruz. Burada biraz yalnızız, sağlamcı olmadan engelliye aşağılamadan pratik yönetmek bence uzun yıllar boyunca insan hakları savunuculuğu yapmış kişilerin de konusu olmalı. Afet Otizme ulaşmak için aşağıdaki e-posta adreslerine veya sosyal medya hesaplarına bakabilirsiniz, çok teşekkürler.

İdil Işıl Gül: Çok teşekkür ediyorum Deniz'e. Aslında otizm ile başlamak belki de isabetli oldu. Engellilik çok girift bir alan zaten. Her bir engellinin her bir grup engellinin bile demiyorum, her bir engellinin haklara erişim veya iyilik hali için ihtiyaç duyduğu şey çok farklı ve engelli alanında, engelli adına konuşmak çok yaygın bir konu. O nedenle daha önceki toplantılarda da çok vurgulanan bu katılımcılık meselesinin engellilik bağlamında özellikle önem kazandığını da vurgulamak gerekiyor. Celal bey, müsaitseniz şimdi sizinle devam edelim.

Celal Karadoğan: Merhabalar, Bizler Depremde Engelliler Yurttaş Dayanışma Ağı olarak, küçük bir grup gönüllüyük. Herhangi bir siyasi parti, dernek, vakıf oluşum değiliz. Daha çok bireysel katılımlarla gönüllerinin oluşturduğu 30 kişilik bir ekibiz, bir şeyler yapmaya çalışıyoruz ve depremin başından bu yana bölgede özellikle Hatay ilinin tüm ilçelerinde neredeyse çadırdan tırnak markasına kadar temin etme şansımız oldu. Halen de devam ediyor. Yani şu ana kadar 220 aileye ulaştık, halen 55 ailemiz var sürdürülebilir destek sağladığımız. Yani bu deprem meselesi biraz geneli ve bizim bildiklerimizi doğru bildiklerimizi de yanlış kılan, bazen farklı bir öğretisi olduğunu söyleyebilirim.

Engelli homojen bir yapıya sahip değil. Engelli deyince bir tane kelime içerisinde hangi engelli, mülteci engelli mi genç engelli mi bedensel engelli mi otistik engelli mi yani hangi engelliden bahsediyoruz? Dolayısıyla böyle farklılaşınca, ihtiyaçlar da farklılaşıyor -gruplar farklılaşınca. Dolayısıyla deprem bölgesinde de her gruptan engelli yurttaş vardı. Özellikle çocuklar kırsalda çok yoğun. Yani ben yaklaşık 20 yıldır alanda çalışıyorum. Kırsalda bu kadar engelli çocuğun olduğunu bilmiyordum. Köylerde inanılmaz çok çocuk var yani ben hiç tahmin edemezdim açıklığı. Bu insanların birinci sorunu, yani deprem gün geçtikçe ihtiyaçlar değişti, dönüştü. Bir gün ihtiyaç olan ertesi gün olmayabildi. Mesela şu anda başka ihtiyaçlar var. Önümüzdeki günlerde yazın gelişle birlikte başka ihtiyaçları evrilecek mevcut ihtiyaçlar da. Fakat burada, bir sürü

eleştiri yapıp konuşulabilir, ama bir şeyi anladım ben. Zaten depremden evvel de, biz Türkiye’de engelli yurttaşlar olarak böyle insan hak ve onuruna yaraşır bir yaşam sürmüyorduk. Eğitimden sağlığa istihdama kadar en temel insan haklarımız, devlet tarafından sistematik olarak elli yıldır altmış yıldır gasp ediliyor. Ortaya çıkan sonuçta eğitimsiz, istihdam hakkına erişememiş, devletin sosyal yardımlarına muhtaç bırakılmış bir toplum engelli toplumu.

Normalde böyle büyük bir afette devletin, özellikle kamunun bu işle ilgili, engelli yurttaşlara, yaşlılara, çocuklara yani öncelik sıralamasına göre ulaşmasını beklersiniz değil mi? Yok böyle bir durum yok bugün iki ay geçti, dokuz hafta oldu. Halen Sosyal Hizmetler kurumuna hiçbir şekilde ulaşamamış insanlar var. Çadıra ulaşamamış engelli insanlar var. Hastalığı için ulaşamamış engelli insanlar var. Bir sürü şey var ya. On binlerce insan. Mesela dün gece çok şiddetli yağmur yağdı bölgede, çok şiddetli, çadırlar mahvoldu. Yani bugün konuştuğum her insanın ses tonu ayrı bir hüznünlü ayrı bir morali bozuk. Yani şimdi tamam, yağmur doğa olayı, deprem doğa olayı, yalnızlık gayet bilinçli bir politika.

Yani devletin engelli yurttaşları zerre umursamadığını zaten biliyorduk da bu kadar ben tahmin edemezdim. Siz sosyal ve aile politikalar bakanlığı olarak hangi engellinin nerede olduğunu biliyorsunuz, hangi engellinin olduğunu biliyorsunuz. Ben 43 yaşına kadar elli kere rapor çıkarttım bu ülkede engelli olduğumu ispatlamak için devlete. Devletin nerede olduğumu, sonda kullanıp kullanmadığım tekerlekli sandalyeye ihtiyacım olup olmadığını bilmiyor mu biliyor, bal gibi biliyor, umursamıyor, umurunda değil devletin. Çünkü burada bir karşılığı yok umursamazlığın.

Mesela baktığımızda kadın hareketiyle ilgili iki buçuk aydır muazzam savunucu bir mücadele veriliyor sosyal medyada. Ama engelliler, az önce Deniz hanımın da belirttiği gibi daha çok böyle yardımlarla, kişisel veriler koruma falan ama hani ben çarşaf çarşaf engelli yurttaşların T.C. kimlik numaraları adresleri WhatsApp gruplarında dolaştı, çarşaf çarşaf. Fotoğraflar, engelli insanların en özel fotoğrafları, yataktaki fotoğrafları ne bileyim, hasta hali yani fütursuzca bir süreç yaşadık. Yani uyardıya çalışıyoruz insanları bilgileri paylaşmayın. Lokasyon, adres, telefon vererek; isim soy isim vererek engelli çocuk için işte sandalye aranıyor sosyal medyada, ya böyle bir şey olabilir mi? Yani o insanla ilgili engelli bir insanın özel yaşamıyla ilgili ihlal edilmesi gereken ne varsa bu süreçte yaşanmıştır. Biraz da tabii hani sivil topluma da iyi bakmak gerekiyor. Bakın ben çok uzun yıllar boyunca sivil toplumda hak savunuculuğu yapan, bu insanlar nerede ya? 11 ile etkileyen büyük bir depremden bahsediyoruz. Yani resmi rakamlara göre 50.000 yurttaşımızdan daha fazla kaybımız var. Gerçek rakamları hiç kimse bilmiyor. Ve bir tane engelli Koordinasyon Merkezi açılmadı, biliyor musunuz? Milyonlarca bağışları olan dernekler, devletin kurumları bir tane engelli Koordinasyon Merkezi açamadılar. Yok, hâlen de yok şu an. Kadın dayanışma organizasyonu var merkezi olan genç var, çocuk var. Herkes var ama engelliler yok neden? Çünkü engellilerle ilgili sivil toplum şöyle düşünüyor, bekleniyor ki hani zaman geçiyor, mutlaka bir proje çağırısı gelecek. Engellilerin depremden nasıl etkilendiğinin raporunu yazacak engelli sivil toplumu. Çünkü engelli sivil toplumun Türkiye’deki tek şeyi bu. Mesela kadın mücadelesiyle engelli mücadelesi benim açımdan çok iyi parametreler, Türkiye’de gelişim

süreci sisteme karşı duruşu, mücadelesi o paralel giden şeyler. Mesela kadınlar, kadın cinayetiyle ilgili kadın cinayetleriyle ilgili raporlar yazılıyor, engellilerin de haksızlıklara uğradıkları ile ilgili raporlar yazılıyor. Aradaki farkı biliyor musunuz? Engelliler konforlu alanlarında genellikle kahve içiyorlar. Kadınlar sarayın önünde saçlarından sürükleniyor. Aradaki fark bu. Rapor ne zaman anlamlı olur biliyor musun? Siz o haksızlık için her şeyi yaptığınızda, mücadele ettiğinizde anlamlı olur. Şimdi engelli sivil toplumu oturdular, bekliyorlar, engelliler ne kadar depremden etkilendi. Bakın göreceksiniz çağrılarını bekliyorlar. E gelin, gelemezler deprem bölgesine engelli insanlar. Ama şimdi Amerika'dan bir vakıf çağırırsa dese ki engelliler, hadi bugün gelin bir proje var dese hepsi uçağı sıralanır biner gider. O zaman hiçbir engel olmaz. O sivil toplumcu arkadaşlara deprem bölgesine gelin ama biz engelliyiz deprem bölgesinde ne işimiz var? Ya ben biraz kızgımım. Ben sorularınız varsa hani çok da böyle teknik şeylerden bahsedemiyorum, hâlâ bez yok çünkü. Ya bu kargo dediğim şey, lazımlık göndermeye çalışıyorum. Samandığ'da üç tane, ikisi yaşlı bir engelli insana lazımlık gönderiyorum. İstiyorsanız rakam nasıl verilir bilmiyorum ama hani çok konuşulacak bir şey yok. Engelli toplumu mahvolmuş halde, engelli çocuğu.

İdil Işıl Gül: Celal Bey, tuvalet meselesinin çok yakıcı bir sorun olduğunu biliyorum, belki onu biraz paylaşmakta fayda olabilir.

444

Celal Karadoğan: Tuvalet, zaten, erişilebilir tuvalet depremden önce de Antalya ilinde ne kadar vardı bilmiyorum. Ama şu anda hiç yok, engelli insanlarla ilgili prefabrik konut ve barınma sebebiyle ilgili başvurular yapıyoruz, kurumlara diyorlar ki: “Engelliler konteyner kente gitsin”. Tamam, gitsin ve konteynir kentte erişilebilirlik var mı? Bir güvenlik var mı? Banyo var mı? Tuvalet var mı? Siz Kırıkhan'ın bir dağ köyündeki engelli insanı alıp, Hatay'da bir konteyner kente götüremezsiniz. Eğer buna mecbur kalıyorsanız bu bir eziyettir.

Mesela ben Deniz Hocama şurada çok katılmıyorum. Bence otistik çocuklar için de bütün özel gereksinimli çocuklar için acilen özel alanlar oluşturulmalı. Bugün benim yaptığım çalışmaların tamamına bakabilirsiniz. Engelli çocuk diye bir kavram gibi bir şey yok. Çocuklarla çalışıyoruz. Çocuklar özel gereksinimli de olabilir ama bugün başka bir yerdeyiz. Bugün bambaşka bir noktadayız. Acilen özel alanların tertemiz, steril psikologlardan fizyoterapistlere kadar her türlü sağlık personelinin de olduğu, otistik çocuğundan bedensel dengesi, spinabifida hastalığı olana kadar down sendromlu doğmuş çocuklara kadar hepsinin bir korunma alanına ihtiyacı var. Acilen. Şu an imkânım olsa böyle bir imkân olsa, beş dönümlük bir alana on dönümlük bir alana bölgedeki bütün engelli yurttaşlar getirilir, ihtiyaçlar karşılanır. Çünkü bu bir şey değil ki bu bir mecburiyet.

Burada bir ayrım: Biz eğer bedensel engelli insanlara erişilebilir bir yer yapamıyorsak, işte tuvalete gidemiyor. Mehmet Bey var, arkadaşım oldu bu zaman içerisinde gide gele görüşe görüşe. Bir de 38 yaşında insan, 65.gün 70. Gün hala pet şişeye çişini yapıyor. Yani hal böyleyse bizim onu değiştirmemiz lazım. Bakış açımızı, çalışma biçimlerimizi, mücadelemizi, sesimizi her şeyi değiştirmemiz gerekir. Yeni bir şey yaratmanın yolu, yeni bir toplumsallığa ihtiyaç var.

Bu noktada depremi yaşayan engelli yurttaşlar, aileleri, şimdi hep engelli yurttaşlardan bahsediyoruz. Ben size numara vereyim annenin okuma yazması yok, otistik çocuğun annesinin söylediğiniz terimlerden, kırmızıdan, renkten, trenden, verilerden hiç okuma yazma yok. İban alamadım, burs buldum, bekar bir anne, çocuğu olan bir anneden iban alamadım, kırsal bambaşka. Oraya bizim acilen başka bir bakış açısıyla daha güçlü, daha etkin politikalarla yaklaşmamız gerekiyor. Başka çaresi yok.

Ben kendi adıma ne yaptım? Ben oturup Adana'dan ne kadar yardım sürdürülebilir? Ben Hatay'a yerleşeceğim birkaç hafta sonra orada bir merkez açacağız, paralimpik spor merkezi. Koordinasyon Merkezi açacağız, şu an ve burada paralimpik sporların yapıldığı, binlerce ampute maalesef çocuk var şu anda bölgede. Bu çocukların bayındır hale gelmesi, psikolojik olarak da fiziksel olarak da güçlenmesini yani yollarından bir tanesinin paralimpik oyunları olduğunu düşünüyorum. Ben uzun yıllardır bu alanda çalışıyorum. Yani şu anda bu merkezi açmayı planlıyoruz. Bu işin Adana'dan yürütülemeyeceği için Hatay'a yerleşmek durumdayım. Bu mücadeleyi orada Hataylı engelli yurttaşlarla ve aileleriyle birlikte yürütmek benim için çok daha verimli olacak. Orada bir yapı oluşturup birkaç yıl içerisinde yeniden Adana'ya dönmeye, birkaç yıl kaldıktan sonra dönmeye çalışacağız.

Durum vaziyet maalesef, aslında eksik çok yer var özellikle otistik çocuklarının bağımsız, down sendromlu çocukların küçük engelli çocukları anneleriyle ilgili çok büyük sıkıntılar var. Yani o anneleri, insan bu kadar çaresiz bırakılamaz ya devlet tarafından. Ya hiçbir şeye saygıları yok, hiçbir kutsalları yok hiçbir değerleri yok. Ya anne diyor ki ben gittim yani... Örnekler vermek istemiyorum o insanların özeli, bana özel olarak bana toplantıda da anlattıkları...

İdil Işıl Gül: Çok teşekkür ediyorum. Daha önceki oturumda özellikle kadınların bakım yükümlülüğü ve engellilik de özellikle söz konusu olduğunda, bunun nasıl yoğunlaştığı, arttığı konusu da konuşuldu ama bence onu konuşmaya da devam etmek gerekiyor. Serim sözü size vereyim.

Serim Berke Yazar: Çok teşekkürler. Merhabalar ben Serim. Ben Erişilebilir Her Şey'in kurucu ortaklarından biriyim. Önce onu tanıtarak başlayayım. Erişilebilir Her şey sosyal bir girişim. Deprem konusuna sonradan gireceğim. Daha çok özel sektörde, engelli bireylerin hem müşteri tarafını ve hem de çalışan tarafının deneyimlerine odaklanan ve engelliler ve kadın konusunda çözüm üreten bir sosyal girişim. Hem içimizdeki engelliler hem de ürün standartları ile ilgili çözüm üretiyoruz. Aslında özel sektörün bir çok kurumuyla iş birliği halindeyiz. Normalde bir girişimiz ama içimizdeki herkes de aktivist tarafı olan, alanda olan insanlar. Depreme kadar, depreme aktif olarak ilgili bir şey yoktu ama deprem olduğu an bir durdu her şey hayat herkes de olduğu gibi. Burada benim gördüğüm şey herhalde mühendis kimliğimden de olabilir, sistematik düşünmeye alışığım şunu görüyorum. Deprem öncesi, deprem anı ve hem de sonrasında hepimizin de bildiği gibi büyük bir koordinasyonsuzluk ve plansızlık var. Yani bu tek bir alanın meselesi değil, komple bir sürecin meselesi. Sürece bakıldığında, aslında bakıldığında sadece en-

gellilerin düşünülmediği bir yer değil, genel olarak toplum düşünülmemiş, hazırlanılmamış bir sistem var. Burada tabii engellilik ya da öteki diye ele alabiliriz bugün ya da ötekinin de ötekisini de yaşadık, kadın ve engelli, kadın ve öteki gibi. Deniz'in de bahsettiği gibi dil bariyerleri, ötekinin ötekisinin zorlandığı bir durum ortaya çıkardı hem. Yine bu bilinmezlik durumuna karşı biz elimizden geleni yaptık, buna devam ediyoruz. Hızlıca neler yaptığımızdan bahsetmek istiyorum. Benim ilk önce yaptığım Deniz'i aramaktı, çevremizdeki insanları aradım, bildiğimiz alanda çalışan STK'ları aradım. Ardından bir WhatsApp grubu kuruldu ve o grup bir anda büyüdü ve farklı engelli gruplarından insanlar katıldı. Çok akut bir şekilde şunu gördüm ben o WhatsApp grubunda, aslında hiç kimse ne yapacağını bilmiyor. Yani plansız bir şekilde, bazı engelli gruplarının organik bir şekilde ihtiyaçları geliyor, işitme engelliler için pil, işitme cihazı vesaire. Bunu kim bulur dendiğinde iki kişi sürekli ilgilenen bir pozisyon girdi. Yani ister istemez sadece işitme cihazı üreten firmalarla sürekli kontaklarla gelenler sürekli oraya iletiyor. Birileri beyaz baston bulmaya başladı. Beyaz bastonunu bağışlayan kişi var. Yani WhatsApp kendi kendime bir organik bir şekilde, yardım toplayan ve yardım eden bir yere dönüştü.

Aslında bunların deprem öncesinde, nerede stok var kimde var kim üretecek, nereye iletebilir, hani Celal Bey'in de dediği gibi her yerde ihtiyacı insanların Sağlık Bakanlığı'nda kaydı var. Bu kayıtlarla aslında çok daha hızlı müdahale edilebilir. Hani o anda biz on tane sivil toplum örgütü, WhatsApp'tan yardım toplayıp, yardım yollarken kendimizi bulmamız yani bana çok trajikomik geliyor. Umarız bunlara çözüm üretilebilir bu noktada, biraz sistematik olunabilir. Bu WhatsApp grubu devam ederken tuvalet ihtiyacı en hızlı görünen oldu. İzmir'deki kontaklarımız, İzmir depreminde tuvaletler için, tuvalet yoktu dediler. Olmadı, bu büyük bir sorun oldu dediler. Daha ilk gün bu netti, hemen biz Kale Grubu aradık. Ödül aldığımız için kontaklarımız vardı. "Böyle bir tehlike olacak, bize bu konuda tuvalet üretmeyi düşünür müsünüz?" dedim bir şekilde. "Ama böyle bir ihtiyaç mı olacak, nasıl, nerede ihtiyaç var?" dediler. Siz üretin biz ihtiyaçları buluruz. Onlar üretime girdiler, biz ihtiyaç topladık. Bunlar, devletin sosyal devletin yapması gereken şeyler özel sektöre, sosyal girişimlere ya da STK'lara kalınca, Celal Bey'in dediği gibi Hatay'a iki tane koyabildik. Evet koca Hatay'a iki tane tuvalet yolluyoruz. Kaç tane tuvalet ulaştı bilmiyorum. Yollayan başkalarının olduğunu duyuyorum. Hem üreticilerin çoğuyla iletişim kurdum ama sonuçta binlerce kişinin yaşadığı yere bir tane tuvalet yollayarak sorunu çözemezsin. Bununla birlikte biz neyi yapmış olduk o noktada ve yapmaya devam ediyoruz. Yani ihtiyaç olduğunda Kale Grubuna iletiyoruz. Onlar da yollamaya çalışıyorlar gibi noktalar bulduk.

Sonra tabii şunu gördük alanda işaret dili tercümanları vardı. Yani tercümanlarımız alana gitti. Yani alanda işaret diliyle konuşan insanlar var ve normalde hani bakanlığın bu alanda aplikasyonu var fakat internet yok, yani komik. Ne yapacağız mesela diyorlar. Bize telefon lazım diye beni arıyorlar, bakanlık değilim, bir sosyal girişimim. Beni arıyor insanlar, tercüman var mı diye var ama İstanbul'da hani internetiniz var mı yok. Çözüm üretmiyorum gibi noktalar çok fazla yaşandı. Bir sağır çocuk beş yaşındaydı sanırım, ailesinden kimse yok etrafında ya bir şeyler yapıyor diyorlar. İşte bir şeyler anlatmaya çalışıyor ama ne anlattığını anlamıyoruz. Anne diyor-

muş mesela işaret diliyle... Ona yardım etmek için bir sürü tercüman seferber oldu ve bunlar deprem anında yaşadıklarımız, sonrasında ne oldu bilmiyoruz. Andan bahsediyoruz ya o anda “hani sesimi duyan var mı?” diye bağırarak insanlar aranıyordu. Peki sağır bir birey ya otizmlili bir bireyin sesimi duyan var mı sorusuna nasıl cevap vermesini bekliyoruz? Enkaz altında işaret diliyle video çekip Twitter’a yükleyen sağırlar oldu. Yani hani şanslıymış interneti varmış.

Aslında sistematik olarak arama kurtarmada da erişilebilir yöntemlerin bulunması vesaire gibi bu konular yani öncesi anı ve sonrası gibi. Sonrasında neler yaşanıyor? Şu anda konteyner kentler de Kale Grubu Koç Grubunun ihtiyaç listesinde kuruluyor. Elimizden geldiğince orala-ra erişilebilir konteynerlerin kurulması ve doğru standartlarda üretilmesi için elimizden geleni yaptık. Anlıyorum, “tuvalet yok, evde kimse yok”, diyorlar. Fakat algı olarak, bu alanda çalışı-yorsak erişilebilirliğin doğru sağlanması için baskı kurmaya da çalıştık, Kale’ye Koç’a veya özel sektördeki ortaklara da. Onları üretmeye ve ürettirmeye devam ediyoruz. Bu tür destekleri hala sağlamaya çalışıyoruz. Burada engelsiz afeti yapmaya çalıştık. Burada aktif olmaya çalışıyoruz ve asıl orada bir hareket yaratmaya çalışıyoruz şu anda.

En büyük isteklerimizden biri şu anda İsrail’de Access Israel diye bir kurum var. Access Israel çok uzun yıllardır erişilebilirlik çalışan bir grup. İsrail’in en eski engellilik örgütü aslında. Purple Vest Mission diye bir hareketleri var, Pembe Yelek Hareketi. Bunu İsrail’de ve Ukrayna Savaşı’nda denemişler ve aktif olarak devam ediyorlar olup farklı ülkelere de yayıyorlar. Afet anında engellilerle ilgilenebilen özel eğitilmiş gönüllüler, yani AKUT, AFAD gibi. Direkt olarak alana giden engellilerle ilgilenen, bu konuda uzmanım diyen insanlar. Şu anda onlarla irtibat-tayız Viyana’da tanıştık, Zero Project konferansında. Şu anda bunu Türkiye’ye uyarlamak için birlikte çalışıyoruz. Evet, şu an çözüm önemli fakat bu afet bir kere olmayacak. Bu yine olacak, bunu hepimiz biliyoruz. En azından bir sonraki afet için bir uzman, direkt engellileri çalışabile-cek belki bu koordinasyon merkeziyle destekleyebilecek vesaire. Celal Bey’i anlıyorum mesela bir hafta sonra Whatsapp grubu kuruldu ve Whatsapp grubuna yazınca cevap gelmiyordu. Yani böyle bir durumda dedik ya da aradığımda da kimse açmıyordu. O yüzden sivil topluma ve özel sektöre aslında burada çok büyük bir iş düşüyor. Vazgeçmeden devam etmeye gayret edelim hep.

İdil Işıl Gül: Çok teşekkür ediyorum. Senin cümleli şöyle tamamlayayım, evet, sivil topluma çok iş düşüyor ama asıl burada hiç elini taşın altına koymayan devlete çok fazla iş düşüyor. Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi’nin 11. maddesi afet durumları için tüm engel gruplarını gözeterek devletin bir stratejik planı eylem planı olması gerektiğini ifade ediyor. Türkiye, Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi’ne taraf olduktan sonra 2015 yılında ilk taraf devlet raporunu sundu. Burada işte Antalya’da yapılmış bir iki toplantı olduğunu, işte AFAD’ın da bu konularda koordinasyona hazır olduğunu söylemekle yetindi. Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Komitesi de Türkiye raporuna ilişkin olarak bu konuda yeterli olmadığını, daha doğru-su bunun bir veri olmadığını, Türkiye’nin bu konuya ilişkin bir strateji planı olmaması ve eylem planı olmaması nedeniyle çok endişeli olduğunu ifade etti. Yani aslında devlet yükümlülüklerinin ne olduğunu biliyor. Bu yükümlülükleri yerine getirmede için eleştirildiğinin ve daha fazlası-

nı yapması gerektiğinin zaten deprem öncesinde de farkında idi. En başta söyleyemediğim bir şeyi söyleyeyim zaten bu üç konuşmacı farklı engel türleri ve de her tür afette engellerin farklı ihtiyaçları olduğunu ifade ettiler. Bir konuya daha işaret edildi. O da deprem öncesi yapılması gerekenler; deprem olduktan sonra veya afet gerçekleştikten sonra yapılması gerekenler ve afet devam ederken yapılması gerekenler. Sonrasında yapılması gerekenleri de yine ikiye ayırmak gerekiyor. Zaten afet öncesinde engelli olanlarla bir de afet sonrasında engelli hale gelenler var. Bu iki grubun da ihtiyaçları birbirlerinden çok farklı olacak. Sıfırdan bazı yetileri kazanmak durumunda kalanlar olacak. Çünkü çok ciddi uzuv kayıpları var. Yine ortez ve protez ihtiyacı çok fazla ve tabii ki deprem nedeniyle de daha çok kullanmış oldukları işte tekerlekli sandalye işitme cihazı vesaire her türlü şeyinde yeniden temini gerekiyor ve bunların hepsi de devletin insan hakları yükümlülükleri niteliğinde.

Son bir tur birer ya da ikişer cümleyle eklemek istedikleriniz varsa Deniz sizinle başlayalım.

Deniz Yazgan: Sizin dedikleriniz bağlamında da eklenmesi gerekenler var. Şu aşamada Türkiye’de benimsenmiş ve sistematikleştirilmiş, engelliye yönelik engelli tipolojileri öngörülmemsizin, engelliye yönelik bir arama kurtarma ve tahliye protokolü çalışması yok. Biz bu bağlamda yapay zeka teknolojileriyle ilgili önerilerimizi yönlendirdiğimizde de, deprem sürecinde de yönlendirdiğimizde, “getirebiliyorsunuz getirin” gibi bir tavırla karşı karşıya kalmıştık.

Engellinin yaşadıkları evlerden nasıl tahliye edilmelerine ilişkin olarak sevgili Mücella Yapıcı’nın doksanlı yıllarda yaptığı çalışmayı Türkiye bu bağlamda belki yeniden gündeme getirebilir ve kazandırabilir. Tahliye protokolünün gelişmesi açısından yeni şeyleri yeni dönemdeki evlere dair öğrenebiliriz. Serim’in de söylediği üzere işaret dili çevirmeni götürdüğümüzde işaret dili konuşana erişmek, işaret dilini anlayana erişmeye de bulmak çok çok güçleşiyor. Ama bu bağlamda belki de şununla devam etmek gerekir. Elbette ben, bugün kullandığım kavramları, engelli depremedelere ve yakınlarıyla konuşurken konuşmam. Bu, nihayetinde bir deneyim paylaşımı, bilimsel nitelikli bir toplantı ama şunun da bence çıktısına sağlam gerekiyor: Engellilik ile ilgili çalışmalar ampirik vaziyette kaldığı sürece engellinin gerçekten insan haklarına olan erişimiyle ilgili çok büyük sorunlar yaşamaya devam ediyoruz. Bunları belki, Celal hocamın çok da isabetli olarak bahsettiği, engelli çalışmalarına dair yalnızca raporlamaya yöneltmeme, şunu da yapmak gerekiyor. Serim’le beraber beyaz baston gönderdiğimizde, depremedeye erişti mi diye sordüğümüzde, “erişti ama o kadar fazla moloz ve enkaz var ki ben oturmaya hala devam ediyorum”, yanıtını da almıştık.

Erişilebilirliği, bu bağlamda enkaz kaldırma veya enkazı temizlerken de kurtarılan insanın ayağa kalkıp, yürümesine; sandalyesiyle beraber bir yere gidebilmesine dair düşünülmediği yerde gerçekten çabalarınız, çalışmalarınız iyi niyet bazında kalabiliyor. O yüzden erişilebilirlik ve kapsayıcılık kavramlarının da benimsenmesi gerekiyor ve insan hakları savunucularının tamamı tarafından gözlemlendi. “Ya bu asansör 49 santim mi, bu aralığa buraya bir sandalye girebilir mi,” sorusunu kazandırmamız da gerekiyor insanlara diye düşünüyorum. Tabii ki bunun dep-

rem bazında söylemiyorum. Genel çalışmalar bazında söylüyorum ama buradan başlarsak eğer, devamlılık birkaç yere gelebileceğimiz açık, çok teşekkür ederim.

İdil Işıl Gül: Çok teşekkür ediyorum. Deniz bizim zaten yıllardır hep söylediğimiz şey. Bir şeyi düzeltmek çok kolay olmayabilir ama sıfırdan yaptığın şeyi zaten erişilebilir olarak yapmak zorundasın. Tabii erişilebilirliği de sadece fiziksel erişilebilirlik olarak düşünmemek gerekiyor. Sen de vurguladın diğer konuşmacılar da vurguladı, işte yardım talebinizi iletip iletebileceğiniz iletişim kanallarının da erişilebilir olması mutlaka gerekiyor. Bu konuda yapılan tüm eğitimlerin erişilebilir olması gerekiyor. Sürekli erişilebilir olması gerekiyor. O nedenle biraz kapsamı genişletmek gerekiyor. Turgut Hocam sözü size veriyim mi?

Turgut Tarhanlı: Memnun olurum, teşekkür ederim. Aslında çok çarpıcıydı her üç konuşmacının da dile getirdiği hususlar. Şu açıdan çarpıcı bir insan haklarını toplantısı ve etkinliğini düzenliyoruz ama bu oturum dışında da engelli haklarıyla yüzleştiğimiz veya karşı karşıya kaldığınız ya da genelde insan haklarıyla ilgili mahfillerde engelli haklarının dile getirilmesi bağlamında, bu söyleyeceğim belki biraz sert gelebilir ama, bir adeta hak odaklı hiyerarşik bir tabloyla tepkisel olarak karşılaştığımızı düşünüyorum.

Toplumsal zeminde de, yani devlet nezdinde bunu tartışmak daha kolay olabiliyor ama, toplumsal zeminde de ve hatta hak odaklı çalışan çevrelerdeki toplumsal ilişkilerde ve faaliyetlerde de böyle bir tabloyla karşı karşıya kalmak gibi bir durum var. Doksanlı yılların ortalarında Türkiye'nin önemli bir insan hakları konusunda çalışan örgütünün o zamanki şikayetlere konu olan bir uygulamasını hatırlıyorum. 30 seneye yaklaşıyor belki 25 sene falan oldu. O örgütün mensubu olan bir kadın fiziksel engelli, benim de bulunduğum hatta konuşmacı olduğum bir toplantıydı o yüzden çok iyi hatırlıyorum. Kendi örgütünün hak odaklı bir faaliyet yerine getirmekle birlikte, engelli haklarının dile getirilmesinin bir öncelik konusunu oluşturmadığı, örgüt bünyesinde daha öncelikli konulara ağırlık vermek gibi hak boyutuyla ilgili olarak bir politikaları olduğunu dile getirmişti. Sonradan o örgütle başka örgütler de engelli haklarını bünyelerine aldılar. Ancak bunun ben, bugün dahi, hâlâ, Türkiye insan hakları örgütlenmesi bağlamında özellikle konuşmacıların da altını çizdiği sorunları dikkate alacak olursak, yeterince karşılanabildiği düşüncesinde değilim.

Şimdi bu deprem afeti karşısında, tabii bu kaygılarımız, konuşmacılarımız da bunu layıkıyla dile getirdiler, daha da büyüyor. Zira bilmiyorum, üç konuşmacımız da bu konuda bir bilgi sahibi midir? Ben değilim. Şahsen yani deprem nedeniyle mevcut engelli hakları sorunları, evet, bunu elde bir kabul ediyoruz ve mücadeleyi de elbette kabul ediyoruz ve destekliyoruz. Fakat şimdi yeni bir kategori de oluşmuş durumda ve deprem nedeniyle engelli olan insanlar, ampute olanlar, işte fiziksel uzuv kayıpları veyahut da böbrek zafiyeti nedeniyle diyaliz ihtiyacının doğması vesaire gibi daha benim tıbben teşhis edemeyeceğim başka sorunlar. Bütün bunlara yönelik olarak, yani devlet politikalarının, özellikle de uzuv kayıplarında veyahut diyaliz konusunda olsun, bunların bugünün Türkiye'nin ekonomik şartları itibarıyla de değerlendirdiğimiz zaman

ortaya çıkardığı mali portrenin büyük rakamlara erişiyor olması kur farkı vesaire. Geçen gün bir öğrencimden öğrendim. Bir ayak protezinin 250.000 liralara civarında bir bedeli gerektiriyor olması gibi bir sorun. Şimdi bunları düşündüğümüz zaman Celal Bey köylerden söz etti. O engelli insanların sayılarından söz etti. Kendisinin dahi, bu alanda çalışan bir insan olarak, hayretle karşıladığını, şaşkınlığını ifade etti. Çok isabetle.

Şimdi bu tablo karşısında büyük bir endişe duyuyor insan, bu politikalar nasıl karşılanacak? Yani bizim aynı zamanda, deprem konusuyla ilgili olarak kesişimsellik kavramını, bu bağlamda da düşünülmesine ihtiyacımız var. Yani kesişimselliğin engelli hakları bağlamında da kendini gösterebileceği çok farklı bağlantılarla, kimlik özellikleriyle vesaire olmak üzere çocuklar, yetişkinler... Üstelik belli iletişim kurma sorunları ile de kendine gösterebilen engellilik durumlarında bu sorun zannediyorum daha da katmerli bir hal alacaktır. Burada tabii bir ciddi sorunlarla yüzleşiyoruz. Buna Deniz biraz temas etti. Geleneksel olarak hayırseverlik yaklaşımı ile, ki toplumsal bir değer zaten merhamet kavramı gibi, işte acımak gibi birtakım değerler, bu bağlamda da ön plana çıkabiliyor. Maalesef devletin politikalarında da, örneğin bu konuda değil ama, kadına şiddet vakalarıyla ilgili olarak eylem planı bünyesinde devlet, özellikle Diyanet İşleri Başkanlığı, güdümünde birtakım seminerler düzenledi, organize etti. Bunlardaki başlıklara baktığımız zaman “ailemde merhamet istiyorum”; “ebeveyninden merhamet istiyorum” gibi bir bakış açısı kendini gösteriyor. Engellilik hallerinde bu devlet katında daha da öncelikli olarak kendini gösterebilecek bir mesele olarak ortaya çıkıyor. Dolayısıyla burada daha pre-modern, geleneksel bir toplumsal bakış ile, ki burada hayırseverlik, iyilik severlik diye belki ahlaken takdir edilebilir ama... Burada bir hak odaklılık meselesiyle, hayırseverlerin çatıştığı zıtlaştığı ve dolayısıyla konunun bir ihmanda bulunmasından çok, talep edilebilir bir hak öznesi olma gerçeğini dikkate almayı gösterecek bir çabaya ihtiyaç var.

Ve bu şuurun, tabii ki sivil toplum bünyesinde de, bunu gerçekleştiren aktivistlerin, örgütlerin elbette ki hakkını takdir ediyoruz ama, hak odaklı çalışan örgütlerin de bu konuda bir ikincil derecede, biraz geri planda tutma gibi bir yaklaşım içinde olmamaları, şuurunun adeta feminist bir söylemle, o bilincin yükseltilmesine ihtiyaç olduğunu düşünüyorum. Dolayısıyla bu daha zor da bir durum, yani bir ihtiyacın karşılanması dayanışma anlamında önemlidir ama ortaklaşma anlamında o ihtiyacın karşılanması için gerekli diğer bileşenleri de dikkate almak zorundayız.

İdil Işıl Gül: Peki çok teşekkür ediyorum. Yani engellilik diğer tüm meseleler de bence çok girift ve konuşmaya devam edilmesi gereken meseleler. Ama daha önce yapılan hataları tekrarlamak artık bu sefer depremden ders almak ve bundan sonrası için ciddi bir şekilde seferber olup, bir eylem planı için gerekli baskıyı da kurmak gerekiyor gibi. Gün bayağı uzun oldu, kapanış için sözü kısaca Serim ve Deniz’e vermek istiyorum.

Serim Berke Yarar: Ben sözümü tamamlarken özel sektör ve sivil topluma çok iş düşüyor dedim. Onu derken şunu kast ettim aslında, tam bu noktayı devlete ve kamuya veya devlet olduğumuz için şu bizim sürekli baskı kurmamız gerekiyor zaten. Daha da çok kurmamız gerekiyor çünkü her şey erteleniyor. Yani 2008'den beridir "ertelenemez" diyoruz erteliyorlar. Böyle bir durum var. Hani ertelene, ertelene buraya geldik aslında artık ertelenecek yer de kalmadı aslında. O yüzden erişilebilirlik standartlarını veya algıda kapsayıcılığı bir an önce kurmaya ihtiyacımız var.

Protezle ilgili uzman fizyoterapist Zeynep buradaydı. Eğer o da müsaitse, ona bir söz hakkı verilmesini istiyorum. Çünkü bu protez meselesi çok büyük bir konu. Çünkü o protezin yapımı, maaliyeti hakkında iki cümle almak istiyorum. Hepiniz için bilgilendirici olacaktır.

Zeynep: Merhabalar Zeynep ben, Serim teşekkür ediyorum. Turgut Hocam aslında çok doğru bir yere değindiniz. Birçok aslında sosyal çalışmacının değinmediği, sağlıkçıların da unuttuğu bir konu: Protez meselesi. Alandaki birçok fizyoterapistte gördüğümde benim hani deneyimlediğim ve duyduğum henüz toplam, herhangi bir engel grubuna dahil olan kişi sayısı verileri çok net maalesef hâlâ elde yok.

Bunun olmadığı gibi bir yandan protez ihtiyacı çok çok çok yüksek boyutlara ulaştığını öngörüyoruz şu anda fizyoterapistler olarak. Ama Türkiye'nin mevcut elindeki kaynaklardaki, ortez protez çalışan sayısı ortez protez kaynak sayısının bu konuda yeterli olmayacağını, çok rahatlıkla öngörüyoruz. Çünkü bir kişiye bir protez adapte etmek, altı+ ve çok daha fazla aylardan oluşuyor. Bir protez, herhangi bir protez zaten hani herkese özel olarak oluşturuluyor. Bu noktada herkesin gidilip, özel olarak ölçüsünün de alınması gerekiyor. Bu ölçüleri alacak öncelikle protez çalışan sayısı zaten ciddi sıkıntı. Onun haricinde, hadi bu protezi yaptınız, daha sonra bu protezin adaptasyonu için kişiye entegre edecek fizyoterapist ihtiyacı. Yine bu noktada açık var. Zaten ataması zor olan da bir sağlık çalışan ekibi fizyoterapistler. Yani ben de, o şekilde her zaman deneyimledik. Ama çok ciddi bir noktaya parmak bastınız aslında, çünkü baktığımızda evet kesinlikle çok ciddi bir açık oluştu orada. Nasıl yapacağız? Çok büyük bir soru işareti. Yetebilecek miyiz? Daha da büyük bir soru işareti. Ama hani rehabilitasyon dediğimiz şey de, hani ne kadar erken o kadar iyidir, gecikmeye başladık bile. Hani bu noktada bu insanları protezlere entegre etmek noktasında gecikmeye başladık bile. Ama çok çok ciddi bir açık ne yeterli kaynak, ne de bu hizmeti verebilecek yeterli çalışan sayısı, maalesef çok büyük sıkıntı yani. Kısaca böyle.

Serim Berke Yarar: Ayrıca bir cümle de eklemek isterim. Orada yeni engelli olmuş insanların psikolojik olarak da bir noktada aslında oryantasyonu var. Sonradan engelli olma durumunu bilmiyorum, ben doğuştan engelliyim. O yüzden ekipte en çok konuştuğumuz konu. Sonradan engelli olmak, yeni bir deneyim, hiç bilmediğiniz bir vücutla karşı karşıyasınız ve vücudunuzu yeniden tanıyorsunuz. Afet zaten bir travma, double travma gibi bir durum yaşıyor. Bu insanların yeni durumlarına adapte olmaları için ne gibi psikolojik anlamda rahatlık sağlayabiliriz. Onun üzerine kafa yoruyoruz deyip sözü Deniz'e bırakıyorum.

Deniz Yazgan: O kadar benzer şeyleri düşünüyorsunuz ki, Zeynep o yüzden çok çok teşekkür ederim. Belki de haddimi bir hukukçu olarak, bilmediğim bir alanda yalnızca öğrendiklerim üzerinden söyleyecektim bunları. Zeynep'in bu yüzden bunları söylemesi çok çok değerli oldu. Serim'in de belirttiği üzere bizim şu anda en büyük zorluklarımızdan bir tanesi de "içselleştirilmiş sağlamlık". Yani yıllar boyunca toplumsal cinsiyet bağlarından kafa yoruyor fakat "toplumsal sağlamlık" normlarına kafa yormuyoruz. Bu bağlamda yıllar boyunca insanların engelli olmasına şükür edilmesi gerektiği, engellilere "vah yazık" diyerek yaklaşıldığını duyarak yetişmiş insanlar. Bu depremden sonra gerek ampute olarak; gerekse farklı, Turgut Hoca'nın çok isabetli bir şekilde söylediği, böbrek rahatsızlıklarından nefroloji, rahatsızlıklardan dolayı doğmuş olan, idrar çıkımını da ilgilendirdiği için farklı bir insan onuru sorunu olarak kişilerin yaşadığı zorluklarda daha farklı şeylerle karşı karşıya kalıyoruz. İnsanlar, Serim'in de söylediği üzere, double travma içinde, içerisinde "neden zaten hayatta kaldım ki, keşke ölseydim" e yakınlaşan beyanlarıyla da şu aşamada gerek protez sağlayıcıları gerek fizyoterapistlerin erişimi, gerekse de aslına bakarsak psikologların da bu bağlamdaki bu konuya fazla eğilmeyişi diyeceğim. Afetten sonra ortaya çıkmış travmanın tedavisiyle buna yaklaşımına fazla eğilmiş değil. Dolayısıyla insanları doğru yerlere yönlendirmekle ilgili çok büyük bir zorunluluğumuz var.

Son olarak Turgut Hoca'nın da belirttiği bir şeyi, yaşadığımız bir sorun bağlamında anlatmak istiyorum. Türkiye'de bakım aylıkları Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından bağlanır ve zaten engellilerin bakım aylığına sahip olması, tırnak içerisindeki söylüyorum ama düşkünlük ile ilgilidir. Asgari ücretin paylara ayrılarak bir kişiye 1/3 oranında düşmesinin ardından yani çok büyük bir açlık, çok büyük bir derin, derin yoksulluk açlık, yoksulluğu varsa engelliye bakım aylığı bağlanır ve bu yardımlaşma odaklıdır. Aslına bakarsak, Anayasa'nın 10. maddesinde düzenlenen kanun önünde eşitlik ilkesi tamamen yok sayılmıştır. Sosyal devlet ilkesi de bence tamamen yok sayılmıştır. Var olmayan bir Anayasa'nın var olmayan, sağlamlı bir Anayasa'nın hükmü sürer. O yüzden bu bağlamda bağlanacak bakım aylıklarıyla ilgili, bence bir fıkra niteliğindeki sorunumuz şu oldu. Yaşadığı evi üzerine çöktükten sonra ampute edilen kişi başka hiçbir geliri olmadığı için bu bağlamda bakım aylığına başvurmak istediğinde ev hala tam olarak üzerinde gözüktüğü için bağlanamamıştı. Bu işte sosyal politika yönünden ne kadar eksik olduğumuzu çok net bir şekilde gözler önüne serer diye düşünüyorum. Ve bu maalesef "word of mouth" dediğimiz yani ağızdan ağıza bu kişinin tanınması süreciyle hızlandırılarak, o evin çöktüğü anlaşıldıktan sonra başka geliri olmadığı anlaşıldıktan sonra hızlandırılarak çözülmüştü. Bu çok büyük bir sorundur burada yalnızca bizim "sağlam" ellerimizi "sağlam" bellerimize koyup, insanlara "hımm" yaptığımız bir senaryoda kalmamalıdır. Engellinin, o yüzden Celal Hoca'nın dediğiyle tamamlamak istiyorum, engelli aktivistlerinin de sahada olduğu belki 8 Mart gibi 2 Nisanların kutlandığı, sahaya çıkıldığı günler için çabalanması gerekiyor. Çok teşekkür ediyorum.

İdil Işıl Gül: Çok teşekkür ediyorum. Deniz verdiği örnek son derece çarpıcı idi. Eminim başka örnekleri de vardır onun. Çok teşekkür ediyorum. Tüm konuşmacılarımız da hepimiz için çok aydınlatıcı oldu.

Celal Karadoğan: Bir şey söyleyebilir miyim? Protezle ilgili bir hoca var -hatta karşılaşmamış olmanıza da şaşkırdım- Amerika'da bir Türk, 21 yaşın altı tüm çocuklara kol, bacak protezlerini yapıyor. Ayrıca şu anda Ankara Etlik'te şehir hastanesinde düzenli gördüğüm ampute gençler var. Görüntülü görüşüyoruz, haftalardır yani. Olabiliyor, böyle protezi süreci için de bir zamana ihtiyaç var. O, hemen protez takılmıyor. Yani 21 yaş altı herhangi bir protez ihtiyacı olduğunda Amerika'daki hoca yardımcı olacağını, hatta fizyoterapi sürecinde destek olacaklarını söylüyorlar. Ben mailleştirdim kendileriyle hani 21 yaş altıyla ilgili bir sorun yok ama bir yukarıyla ilgili sorunlar olacaktır. Teşekkür.

Deniz Yazgan: Çok çok güzel bir girişim. Ama sosyal devlet ilkesiyle hiç de, aslında 21 yaştan sonrasını öncesi diye, bağdaşmayan. Ve tek bir kişinin çok daha ayrıcalıklı bir yere gelmesi sonucunda ortaya çıkardığı şey. Ben sizin paylaşımınız sonucunda öğrenmiştim. Hocam, size aykırı bir şey söylemek adına söylemiyorum asla. Bunu öğrenmiştim ama dediğiniz gibi 21 yaşından sonrasını öncesi diye ayrıldığında anayasal bir düzlemde değil aslında yine filantropik bir düzlemde söz ediyoruz yine.

Celal Karadoğan: Bunu devletle bir alakası olduğunu düşünmüyorum. Bu zannediyorsam bu görüşmeyi yapan hocaların tercihi bunun nedenini soracağım ama. Devletin hizmeti değil, bu Amerika'daki...

İdil Işıl Gül: Celal Bey zaten Deniz de büyük ölçüde ona dikkat çekmek istiyor tabii. Yani ortez protez de Birleşmiş Milletler engelli hakları sözleşmesinde de aslında devletin engellilere yönelik olarak temel yükümlülüklerinden biri olarak açıkça sayılıyor. Arkasından da rehabilitasyon ve habitasyon yükümlülüğü burada. Burada yine işte devletin olması gereken yerde bıraktığı kocaman boşluğu bir kişinin kısmi olarak elinden geldiği kadar tamamlamaya çalışması söz konusu. Artık devletin kendisini görünür kılması ve hak ve özgürlüklere ilişkin yükümlülükleri yerine getirmeye çalışması gerekiyor.